

فرم شماره ۱۰

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با تاییدات خداوند متعال جلسه دفاع از پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد آقای محمد امین روستا به شماره دانشجویی: ۸۸۱۳۲۲۰۰۲۱ رشته: جغرافیا گرایش: برنامه ریزی روستایی دانشکده: ادبیات و علوم انسانی تحت عنوان: مناسبات تولیدی شهر و روستا و اثرات آن بر اقتصاد خانوارهای روستایی (مطالعه موردی شهرستان فیروزآباد)

به ارزش: ۶ واحد در ساعت: ۱۰ صبح روز: چهارشنبه مورخ: ۹۰/۴/۱۵

با حضور اعضای محترم جلسه دفاع و نماینده تحصیلات تکمیلی به شرح ذیل تشکیل گردید:

سمت	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
استاد راهنمای اول	آقای دکتر جواد میکانیکی	استادیار	
استاد راهنمای دوم	-	-	-
استاد مشاور اول	آقای مهدی وفایی فرد	مربی	
استاد مشاور دوم	-	-	-
داور اول	آقای دکتر مفید شاطری	استادیار	
داور دوم	آقای دکتر محمود فال سلیمان	استادیار	
نماینده تحصیلات تکمیلی	آقای علی اشرفی	مربی	

نتیجه ارزیابی دفاع که منوط به ارائه اصلاحات پیشنهادی توسط هیئت داوران حداکثر ظرف مدت یکماه پس از تاریخ دفاع می باشد، به شرح زیر مورد تایید قرار گرفت:

نتیجه قبول (با درجه **بسیار خوب** و امتیاز: ۱۹/۱۵)
نتیجه دفاع مجدد
نتیجه غیر قابل قبول
✓ عالی (۱۹-۲۰) ۲- بسیار خوب (۱۸-۱۸/۹۹) ۳- خوب (۱۶-۱۷/۹۹) ۴- قابل قبول (۱۴-۱۵/۹۹)

(بدیهی است عواقب آموزشی ناشی از عدم ارائه به موقع اصلاحات مزبور به عهده دانشجو می باشد)

دانشگاه بیرجند

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه جغرافیا

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

عنوان:

مناسبات تولیدی شهر و روستا و اثرات آن بر اقتصاد خانوارهای روستایی

(مطالعه موردی: شهرستان فیروزآباد)

استاد راهنما

دکتر جواد میکانیکی

استاد مشاور

مهندس مهدی وفایی فرد

نگارنده

تیرماه 1390

محمدامین روستا

تقدیم به

پدر عزیزم

او که در سایه‌ی مهربان دست‌هایش پاگرفتم، و قامتش تکیه‌گاه زندگی‌م بوده است، با این امید که مایه‌ی افتخارش باشم.

مادر مهربانم

او که جز مهربانی چیزی را با من قسمت نکرد و در وسعت پر مهر دامانش فرصت سبز رویش را به من هدیه کرده است.

استادگرا‌نقدرم

جناب آقای دکتر جواد میکانیکی که هدایت‌گری‌هایشان همواره روشنایی بخش تاریکی‌های راهم بوده‌اند.

تقدیم به خواهرانم و برادرانم

که همواره حامیان همیشگی‌ام بوده‌اند.

تقدیر و تشکر

شکر پرودگار عزوجل را که توفیق تحمل مشقتها و سختی‌های تحصیل و تحقیق را عطاء بخشید تا همراه طالبان دانش در این وادی ناهموار قدم بردارم.

به مصداق سنت رسول اکرم (ص) " من لم یشکر المخلوق - لم یشکر الخالق " برخود فرض می‌دانم که از تمامی عزیزانی که در این راه معین اینجانب بودند تشکر و قدرانی نمایم.

تشکر می‌کنم از جناب آقای دکتر جواد میکانیکی استاد محترم راهنما که همواره با هدایت‌های روشن‌نگرایانه خویش مرهون لطف ایشان بوده‌ام.

از استاد مشاور ارجمندم آقای مهندس مهدی وفایی فرد که در طول این تحقیق با رهنمودها و تشویق لطف خویش قرار دادند، صمیمانه سپاسگزارم‌های خود مرا مورد

لازم می‌دانم تقدیر و تشکر نمایم از زحمات جناب آقای دکتر مفید شاطری مدیر گروه محترم جغرافیای دانشگاه بیرجند، جناب آقای دکتر محمود فال سلیمان استادیار گروه جغرافیای دانشگاه بیرجند، مهندس علی اشرفی و همچنین سرکار خانم آرزومندان کارشناس محترم گروه جغرافیای دانشگاه بیرجند، طی دوران تحصیلی‌ام در این دانشگاه.

از جناب آقای دکتر بهرام نجف‌پور استادیار گروه جغرافیای دانشگاه پیام نور مرکز فیروزآباد که همواره مشوقم تحصیلی‌ام بوده‌اند تقدیر و تشکر می‌نمایم.

همچنین تقدیر و تشکر می‌کنم از دوستان و همکلاسیان خوبم، آقایان رحیمی، افراسیابی‌راد، صادقی، حجتی‌پور و دیگر دوستان که مرا در این تحقیق همراهی نمودند.

در پایان از مسئولین محترم ادارات و سازمان‌هایی همچون فرمانداری شهرستان فیروزآباد، بخشدار بخش مرکزی، اداره آب، مدیریت جهادکشاورزی و بنیادمسکن شهرستان فیروزآباد، استانداری استان فارس، اداره کل جهادکشاورزی، هواشناسی و آب منطقه‌ای استان فارس و... تقدیر و تشکر می‌نمایم.

چکیده

روند رو به گسترش روابط و پیوندهای شهری و روستایی در کشورهای جهان سوم از عوامل مهمی است که، می‌تواند زمینه ساز توسعه یا توسعه نیافتگی در جوامع شهری و روستایی باشد. بنابراین، بررسی روابط و مناسبات شهر و روستا می‌تواند، فرصتی برای کاهش فقر و غلبه بر نابرابری‌های فضایی، و تضمین کننده آینده‌ای پایدار برای توسعه یکپارچه نواحی مختلف جغرافیایی باشد. این تحقیق با هدف بررسی مناسبات تولیدی شهر و روستا و اثرات آن بر اقتصاد خانوارهای روستایی شهرستان فیروزآباد انجام گرفت، که به لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و از حیث ماهیت و روش انجام توصیفی-تحلیلی، از لحاظ جمع‌آوری اطلاعات ترکیبی از یافته‌های اسنادی و میدانی بوده است. جامعه آماری این تحقیق را تمام خانوارهای روستایی شهرستان فیروزآباد تشکیل داده‌اند که در مجموع 118 روستا و 9741 خانوار را در بر می‌گیرد. جهت تعیین حجم نمونه روستا، از شیوه نمونه‌گیری چند مرحله‌ای استفاده شده، بگونه‌ای که ابتدا پس از حذف مکان‌های تابع و سایر تأسیسات، 118 روستاهای دارای سکنه دائم بر اساس وضعیت کوهستانی و دشتی بودن مشخص گردیدند، پس از آن 25 درصد روستاها (30 روستا) به عنوان روستاهای نمونه انتخاب شدند و نهایتاً روستاهای هر دهستان بر اساس، تعداد خانوار رتبه‌بندی شده و از بین گروههای مختلف روستاهای مورد نظر تعیین و برای انتخاب حجم نمونه خانوارها از فرمول کوکران استفاده و تعداد 228 خانوار روستایی انتخاب شدند. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از آزمون‌های آماری t مستقل، ANOVA و Mann-Whitney تجزیه و تحلیل شده است. نتایج نشان داد که بین شیوه‌های بهره‌برداری و وضعیت اقتصادی خانوارهای روستایی تفاوت معناداری وجود دارد، برای آزمون این فرضیه درآمدخانوارهای روستایی از فعالیت‌های مختلف اقتصادی و شاخص برخورداری استفاده و معناداری تفاوت بین شیوه‌های بهره‌برداری و وضعیت اقتصادی خانوارهای روستایی تأیید شد. همچنین برای آزمون فرضیه دوم، درآمدخانوارهای روستایی از فعالیت‌های زراعی و شاخص برخورداری استفاده شد که معناداری تفاوت بین مناسبات تولیدی زراعی و وضعیت اقتصادی خانوارهای روستایی تأیید و برای فرضیه سوم، درآمد خانوارهای روستایی از فعالیت‌های صنایع دستی به همراه شاخص برخورداری مورد استفاده قرار گرفتند که معناداری تفاوت بین مناسبات تولیدی صنایع دستی و وضعیت اقتصادی خانوارهای روستایی تأیید شد.

واژگان کلیدی

مناسبات تولیدی، روابط متقابل شهر و روستا، شیوه‌های بهره‌برداری، اقتصاد روستایی، شهرستان فیروزآباد.

24	3-5-2 عوامل اجتماعی.....
25	4-5-2 عوامل سیاسی - اداری.....
26	6-2 دیدگاهها و نظریات مربوط به روابط شهر و روستا.....
28	1-6-2 نظریه سرمایه داری بهره بری.....
31	2-6-2 نظریه لیپتون در روابط شهر و روستا.....
32	3-6-2 نظریه شهرهای زایا و انگلی.....
34	4-6-2 نظریه توسعه روستا - شهری و سیاست توسعه در سلسله مراتب شهری.....
37	5-6-2 نظریه تسلسل فقر توده ها.....
39	7-6-2 استراتژی تأمین نیازهای اصلی و روابط شهر و روستا.....
40	8-6-2 نظریه تفاوت پایه ای شهر و روستا.....
41	7-2 دیدگاهها و نظریات جغرافیای مکانی.....
42	1-7-2 نظریه فون تا نن.....
45	2-7-2 نظریه مکان مرکزی والتز کریستالر.....
48	3-7-2 نظریه اگوست لوش.....
51	4-7-2 نظریه قطب رشد.....
54	5-7-2 نظریه وابستگی.....
56	6-7-2 نظریه مرکز - پیرامون.....
59	8-2 سابقه و پیشینه تحقیق.....
59	1-8-2 تحقیقات خارجی.....
61	2-8-2 تحقیقات داخلی.....
67	9-2 نتیجه گیری.....

فصل سوم: ویژگی های جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

69	مقدمه
69	1-3 ویژگی‌های محیط طبیعی
71	2-3 مشخصات جغرافیایی شهرستان فیروزآباد
73	3-3 وضعیت زمین ساختی
73	1-3-3 زمین شناسی
74	2-3-3 توپوگرافی
76	4-3 وضعیت اقلیمی
78	1-4-3 دمای هوا
80	2-4-3 بارندگی
82	3-4-3 باد
82	5-3 منابع آب
82	1-5-3 منابع آب سطحی
83	2-5-3 منبع آب زیر زمینی
83	6-3 پوشش گیاهی
84	7-3 ویژگی‌های انسانی
84	1-7-3 سابقه سکونت و جغرافیای تاریخی
85	2-7-3 بررسی ساختار اداری و سیاسی
88	3-7-3 خصوصیات جمعیتی
88	1-3-7-3 جمعیت شهر و شهرستان فیروزآباد (طی دوره‌های سرشماری)
90	2-3-7-3 نرخ رشد جمعیت در شهر و شهرستان فیروزآباد
91	4-7-3 سواد و آموزش
92	8-3 وضعیت اشتغال
93	9-3 ترکیب فعالیت‌های اقتصادی شهرستان فیروزآباد
94	1-9-3 کشاورزی
94	1-1-9-3 زراعت و باغداری

96 2-1-9-3 دامداری
96 2-9-3 صنعت و معدن
97 3-9-3 بازرگانی و خدمات
97 10-3 جمع‌بندی

فصل چهارم یافته‌های تحقیق

99 1-4 مقدمه
101 2-4 آمار توصیفی
101 1-2-4 وضعیت طبیعی روستاهای نمونه
101 2-2-4 ویژگی فردی سرپرست خانوارها
103 3-2-4 مهاجرت
104 4-2-4 نیاز مسافرت به شهرهای فیروزآباد و میمند
104 5-2-4 سطح برخورداری و تسهیلات خانوارها
108 6-2-4 مناسبات تولیدی
108 1-6-2-4 شیوه‌های بهره‌برداری
124 2-6-2-4 صنایع دستی
۱۳۱ 7-2-4 درصد و درآمد خانوارهای نمونه از بخش‌های مختلف اقتصادی، کمک و اعانات
132 3-4 آمار استنباطی
132 1-3-4 آماری استنباطی (سطح دهستان)
132 1-1-3-4 آمار استنباطی در زمینه مناسبات تولیدی زراعی به تفکیک دهستان
133 2-1-3-4 آمار استنباطی در زمینه مناسبات تولیدی صنایع دستی به تفکیک دهستان
134 2-3-4 آمار استنباطی (سطح شهرستان)
134 1-2-3-4 آمار استنباطی در زمینه مناسبات تولیدی در زمینه فعالیت‌های زراعی در سطح شهرستان
134 2-2-3-4 آمار استنباطی در زمینه مناسبات تولیدی صنایع دستی در سطح شهرستان

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

135.....	مقدمه
135.....	5-1 خلاصه تحقیق
137.....	5-2 نتایج فرض‌های تحقیق
137.....	5-2-1 فرضیه اول
138.....	5-2-2 فرضیه دوم
139.....	5-2-3 فرضیه سوم
140.....	5-3 نتایج فرضیات تحقیق در سطح بخش
140.....	1-3-5 فرضیه اول
141.....	2-3-5 فرضیه دوم
142.....	3-3-5 فرضیه سوم
143.....	4-5 نتیجه‌گیری
147.....	6-5 ارائه پیشنهادات
148.....	7-5 پیشنهاد برای تحقیقات آینده
149.....	منابع و مآخذ

پیوست‌ها

155.....	پرسشنامه
----------	----------

فهرست جداول

13.....	جدول 1-1 تعیین حجم نمونه از جامعه آماری
50.....	جدول 1-2 ویژگی‌های نظریه کریستالر و لش
64.....	جدول 2-2 پیشینه مطالعات روابط شهر و روستا
78.....	جدول 1-3 وضعیت دمایی شهرستان فیروزآباد طی دوره آماری (1964-2010)
80.....	جدول 2-3 وضعیت بارشی شهرستان فیروزآباد طی دوره آماری (1964-2010)

- جدول 3-3 باد ماکزیمم شهرستان فیروزآباد در دوره آماری (210- 1964).....82
- جدول 3-4 تقسیمات سیاسی شهرستان فیروزآباد.....85
- جدول 3-5 توزیع جمعیت شهری و روستایی در شهرستان فیروزآباد.....88
- جدول 3-6 جمعیت کشور، استان، شهرستان و شهر و مقایسه آنها با یکدیگر طی دوره‌های سرشماری 1385-
1335.....89
- جدول 3-7 نرخ رشد جمعیت در کشور، استان فارس، شهرستان و شهر فیروزآباد.....90
- جدول 3-8 درصد با سوادان شهرستان فیروزآباد بر حسب سن و به تفکیک جنس و وضع
سکونت.....92
- جدول 3-9 توزیع نسبی جمعیت 10 ساله و بیش تر بر حسب وضع فعالیت، به تفکیک جنس و وضع
سکونت.....93
- جدول 3-10 ترکیب فعالیت‌های اقتصادی شهرستان فیروزآباد.....93
- جدول 3-11 سطح برداشت و تولید محصولات عمده بخش زراعت شهرستان فیروزآباد و مقایسه آن با استان
فارس- در سال 1388.....95
- جدول 3-12 سطح و تولید محصولات عمده بخش باغبانی شهرستان فیروزآباد و مقایسه آن با استان فارس -
در سال 1388.....95
- جدول 3-13 تعداد دام شهرستان فیروزآباد به تفکیک واحد دامی در سال 1388.....96
- جدول 4-1 سن سرپرستان خانوارهای نمونه.....101
- جدول 4-2 سطح تحصیلات سرپرستان خانوارهای نمونه.....102
- جدول 4-3 بعد خانوارهای نمونه.....102
- جدول 4-4 شغل سرپرستان خانوارهای نمونه.....103
- جدول 4-5 مقصد و علت مهاجرت افراد از خانوارهای نمونه.....103
- جدول 4-6 نیاز مسافرت به شهرهای فیروزآباد و میمند.....104
- جدول 4-7 مالکیت مسکن خانوارهای نمونه.....104
- جدول 4-8 تعداد اتاق واحدهای مسکونی خانوارهای نمونه.....105
- جدول 4-9 نوع مصالح و عمر مسکن خانوارهای نمونه.....105
- جدول 4-10 زیربنای واحدهای مسکونی خانوارهای نمونه.....106
- جدول 4-11 برخورداری از امکانات مسکن خانوارهای نمونه.....106

- جدول 4-12 دسترسی به رسانه‌های جمعی و مدت زمان استفاده از آنها..... 107
- جدول 4-13 مسافرت ماهیانه و وسیله نقلیه برای رفت و آمد به شهر..... 107
- جدول 4-14 برخورداری از ماشین‌آلات و ادوات کشاورزی..... 108
- جدول 4-15 شیوه بهره‌برداری و مقدار زمین خانوارهای نمونه..... 109
- جدول 4-16 قطعات اراضی، منبع آبیاری و نیروی کار در هر یک از شیوه‌های بهره‌برداری..... 110
- جدول 4-17 محل سکونت و شغل مالکان در شیوه‌های بهره‌برداری غیر شخصی..... 111
- جدول 4-18 هزینه فعالیت‌های زراعی در شیوه‌های بهره‌برداری..... 111
- جدول 4-19 ارزش افزوده از دست رفته از پیش فروش محصول..... 112
- جدول 4-20 محل سکونت پیش خرید کننده محصول زراعی..... 112
- جدول 4-21 محل دریافت وام طی 5 سال گذشته..... 113
- جدول 4-22 موارد مصرف وام دریافتی طی 5 سال گذشته..... 113
- جدول 4-23 محل و نوع فروش محصولات زراعی..... 114
- جدول 4-24 سرمایه‌گذاری درآمدهای حاصله از فعالیت‌های زراعی در هر یک از شیوه‌های بهره-
برداری..... 115
- جدول 4-25 میزان سرمایه‌گذاری طی 5 سال گذشته به ریال..... 116
- جدول 4-26 شاخص برخورداری و میانگین درآمدسالانه (سرانه خانواربه ریال) به تفکیک شیوه‌ی بهره‌برداری و
دهستان..... 117
- جدول 4-27 نحوه وزن دهی به سوالات کمی شاخص برخورداری..... 118
- جدول 4-28 میانگین درآمد سالانه و شاخص برخورداری به تفکیک دهستان..... 119
- جدول 4-29 درصد و درآمدسالانه (به ریال) در هر یک از بخش‌های مختلف اقتصادی، کمک و اعانات به
تفکیک دهستان..... 120
- جدول 4-30 میانگین درآمد سالانه سرانه خانوار و شاخص برخورداری در هر یک از شیوه‌های بهره‌برداری
در سطح شهرستان..... 121
- جدول 4-31 میانگین درصد و درآمد سالیانه خانوارها از بخش‌های مختلف اقتصادی، کمک و اعانات
به ریال در هر یک از شیوه‌های بهره‌برداری در شهرستان..... 122

- جدول 4-32 متوسط سطح زیرکشت و هزینه و درآمد در شیوه‌های مختلف بهره برداری.....123
- جدول 4-33 مناسبات تولیدی صنایع دستی خانوارهای نمونه.....124
- جدول 4-34 محل سکونت مالکان در شیوه ی اجاره ای صنایع دستی.....125
- جدول 4-35 مراحل و مبنای پرداخت پول در شیوه‌ی اجاره‌ای صنایع دستی.....126
- جدول 4-36 میزان اطلاع بافندگان و ریسندگان از بازار محصولات.....126
- جدول 4-37 محل و نوع فروش محصولات صنایع دستی در شیوه‌ی شخصی.....127
- جدول 4-38 سرمایه‌گذاری درآمد حاصل از صنایع دستی.....127
- جدول 4-39 شاخص برخورداری و میانگین درآمد سالانه در هر یک از شیوه‌های صنایع دستی به تفکیک دهستان.....128
- جدول 4-40 درصد و درآمد خانوارهای شاغل به صنایع دستی از بخش‌های مختلف اقتصادی، کمک و اعانات در هر یک از شیوه‌های تولیدی به تفکیک دهستان.....129
- جدول 4-41 میانگین درآمد سالانه و شاخص برخورداری در هر یک از شیوه‌های تولیدی صنایع دستی در شهرستان.....130
- جدول 4-42 درصد و درآمد خانوارهای شاغل به صنایع دستی از بخش‌های مختلف اقتصادی کمک و اعانات به تفکیک شیوه‌ی تولید.....130
- جدول 4-43 میانگین هزینه و درآمد شیوه‌های تولیدی صنایع دستی.....130
- جدول 4-44 میانگین درآمد خانوارهای نمونه از بخش‌های مختلف اقتصادی، کمک و اعانات.....131
- جدول 4-45 درصد درآمد خانوارهای نمونه از بخش‌های مختلف اقتصادی، کمک و اعانات.....131
- جدول 4-46 نتایج آزمون ANOVA برای معناداری تفاوت بین مناسبات تولیدی در زمینه فعالیت‌های زراعی با هر یک از شاخص‌های برخورداری، درآمد کل و درآمد زراعی به تفکیک دهستان.....132
- جدول 4-47 نتایج آزمون T مستقل برای معناداری تفاوت بین مناسبات تولیدی در زمینه فعالیت‌های صنایع دستی با هر یک از شاخص‌های برخورداری، درآمد کل و درآمد زراعی به تفکیک دهستان.....133
- جدول 4-48 نتایج آزمون Mann-Whitney برای معناداری تفاوت بین مناسبات تولیدی در زمینه فعالیت‌های زراعی و صنایع دستی با هر یک از شاخص‌های برخورداری، درآمد کل و درآمد زراعی در دهستان دادنجان.....133
- جدول 4-49 نتایج آزمون ANOVA برای معناداری تفاوت بین مناسبات تولیدی زراعی با هر یک از شاخص‌های برخورداری، درآمد کل و درآمد زراعی در سطح شهرستان.....134

- جدول 4-50 نتایج آزمون T مستقل برای معناداری تفاوت بین مناسبات تولیدی صنایع دستی با هر یک از شاخص‌های برخورداری، درآمد کل و درآمد صنایع دستی در سطح شهرستان.....134
- جدول 5-1 نتایج آزمون ANOVA برای فرضیه اول تحقیق.....137
- جدول 5-2 نتایج آزمون ANOVA برای فرضیه دوم تحقیق.....138
- جدول 5-3 نتایج آزمون T مستقل برای فرضیه سوم تحقیق.....139
- جدول 5-4 نتایج آزمون ANOVA برای فرضیه اول در سطح بخش.....140
- جدول 5-5 نتایج آزمون ANOVA برای فرضیه دوم در سطح بخش.....141
- جدول 5-6 نتایج آزمون T مستقل برای فرضیه سوم در سطح بخش.....142

فهرست اشکال

- شکل 1-2 مکان‌یابی کشت‌ها بر حسب فاصله از بازار (مدل فن‌تونن)..... 43
- شکل 2-2 الگوی سه‌گانه نظم و ترتیب فضایی مبتنی بر اصول نظریه کریستالر..... 47
- شکل 3-2 سلسله مراتب کانون‌های رشد در مدل میسرا..... 54

فهرست نمودارها

- نمودار 1-4 سن سرپرستان خانوارهای نمونه..... 101
- نمودار 2-4 سطح تحصیلات سرپرستان خانوارهای نمونه..... 102
- نمودار 3-4 شیوه‌های بهره‌برداری خانوارهای نمونه..... 109
- نمودار 4-4 مناسبات تولیدی صنایع دستی..... 123
- نمودار 5-4 درصد درآمد خانوارهای نمونه از بخش‌های مختلف اقتصادی، کمک و اعانات..... 130

فهرست نقشه‌ها

- نقشه 1-3 موقعیت شهرستان در استان..... 72
- نقشه 2-3 زمین‌شناسی شهرستان فیروزآباد..... 73
- نقشه 3-3 توپوگرافی شهرستان فیروزآباد..... 75
- نقشه 3-4 نقشه اقلیم شهرستان فیروزآباد..... 77
- نقشه 3-5 نقشه هم‌دما شهرستان فیروزآباد..... 79
- نقشه 3-6 نقشه هم‌بارش شهرستان فیروزآباد..... 81
- نقشه 3-7 موقعیت روستاهای مورد مطالعه در بخش‌های شهرستان..... 86
- نقشه 3-8 پراکندگی روستاهای مورد مطالعه در بین دیگر آبادی‌ها..... 87

فصل اول

کلیات تحقیق

1- مقدمه

در یک "سیستم فضایی"¹ آنچه بیش از همه نظر محقق جغرافیا را به خود جلب می کند، همانا بررسی ارتباطات و مناسبات بین مکانهای مختلف جغرافیایی از جمله شهر و روستا، جهت شناخت ابعاد کمی و کیفی و تحلیل روابط و جریانات در آن سیستم فضایی بوده، تا بدین طریق با مطالعه وضع موجود و شناخت کلیه ابعاد موضوع، وضع مطلوب ارائه گردد. چرا که وجود نابرابری های کمی و کیفی میان عرصه های شهری و روستایی و تشدید آنها طی روند های دگرگون ساز دهه های اخیر، ضرورت جستجوی راههای خروج از مسأله و تعدیل نابرابری ها را به طور جدی مطرح ساخته است. زیرا این امر موجب عدم تعادل های فضایی بین مناطق شهری و روستایی گردیده و مهاجرت های گسترده روستائیان به شهرها، و در نهایت گریز سرمایه های تولیدی از روستا ها به طرف شهرها را به همراه داشته است که حاصل آن ضعف، نابسامانی و واپسگرایی نواحی پیرامونی و متمرکز شدن جمعیت، فعالیت و امکانات در شهر بوده است.

در واقع یکی از تفاوت های اساسی میان جوامع توسعه یافته و توسعه نیافته عبارت است از تباینات موجود بین آنها به لحاظ سازمان پذیری فضایی شبکه های سکونت گاهی که اختلاط ناموزون وظایف و فعالیت ها و همچنین نابرابری فضایی در عرصه های زیستی - در کنار سایر عوامل - تا حد زیادی معلول آن است. به این ترتیب کوشش در راستای انتظام فضایی سکونت گاهها - اعم از شهری و روستایی - می تواند زمینه ساز پیشبرد برنامه های توسعه در سطوح گوناگون به شمار آید. در این راستا، از یک سو، شناخت ظرفیت ها و قابلیت های سکونت گاه های روستایی و از سوی دیگر تنظیم صحیح و بسامان آرایه خدمات مناسب به آنها به منظور بهره گیری عقلایی از این قابلیت ها، از گام های اولیه و اساسی است که باید به نحوی متین و استوار بر داشته شود (سعیدی، 1388: 2).

بنابراین، امروزه کشورهای در حال توسعه به منظور تقویت زیربنای اقتصادی خود، رهایی از وابستگی، ایجاد تعادل منطقه ای و در نهایت نیل به توسعه اقتصادی پایدار، نیازمند شناسایی امکانات و منابع کشورشان می باشند. از این رو بررسی و شناخت وضعیت مناطق و نواحی، قابلیت ها، محدودیت ها، فرصت ها، تهدید ها و تنگناها در برنامه ریزی ناحیه ای و انتظام فضایی از اهمیت بسزایی برخوردار است. برنامه ریزی ناحیه ای که حاصل تلفیق نظریه های اقتصادی با مباحث جغرافیایی می باشد. با نگاه عمیق و همه جانبه به مسایل ناحیه ای (منطقه ای)، در پی انتظام کانون های زیستی می باشد (ابراهیم زاده و دیگران، 1389: 8). چرا که در عرصه اقتصاد نوین و فناوری های جدید، تنها مللی موفقند که از برنامه های جامع و مدون بهره گرفته و در پی توسعه یکپارچه و متوازن بوده و از این طریق است که بر نابرابری های فضایی غلبه کرده و در ایجاد تعادل درآمدی، ایجاد برابری در موقعیت های اقتصادی، اجتماعی، محیطی و شرایط جمعیت و بکارگیری تمام ظرفیت های تولیدی و بالابردن کیفیت زندگی، و بر تعادل ناحیه ای کمک می کند. بنابراین بررسی روابط و مناسبات شهر و روستا در قالب برنامه -

¹ Spatial system

ریزی‌های ناحیه‌ای از جمله موارد مهمی است که باید مورد توجه خاص قرار گیرد زیرا که توسعه شهری بدون توجه به روستاها و توسعه روستایی بدون توجه به مراکز شهری نه تنها بر معضلات جمعیتی و مشکلات ناشی از فقر و بیکاری و نابرابری توزیع درآمد نخواهد گذاشت بلکه بر نابرابری‌های فزاینده میان عرصه‌های شهری و روستایی در کشورهای جهان سوم خواهد افزود.

در همین راستای "تولن"² معتقد است جهان سوم از طریق برنامه‌ریزی روستایی است که به توسعه دست می‌یابد، نه از طریق بهره‌گیری از گسترش خیالی منافع توسعه شهرها در روستاها (ازکیا، غفاری، 1388: 20). تا جایی که اکثر متخصصین برنامه‌ریزی اقتصادی و اجتماعی معتقدند که در کشورهای جهان سوم که بیشتر جمعیت آنها در مناطق روستایی بسر می‌برند، می‌باید اولویت‌های خاص برای تقویت هر چه بیشتر بخش کشاورزی در نظر گرفته شود، زیرا تنها در سایه تشویق و ترغیب سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی و عمومی در این بخش از فعالیت است که تحرک و تحول ضروری در فعالیت‌های مهم اقتصادی می‌تواند با افزایش کارایی و تولیدات همراه گردد؛ و بدین ترتیب جابجایی کمبود احتیاجات محصولات غذایی و مواد اولیه مورد استفاده صنایع داخلی باشد. بطوریکه به وجود آوردن امکان صادرات تولیدات اضافی و در نتیجه تحصیل بیشتر ارز خارجی جهت سرمایه‌گذاری‌های عمرانی را میسر می‌سازد (اسراری، بی تا: 15). اگر چه افزایش تولید یکی از عوامل توسعه اقتصادی است ولی الزاماً ارتباطی با توزیع عادلانه‌تر آن ندارد، زیرا سود ناشی از افزایش کارایی و تولید ممکن است تخصیص به عده از جمعیت یابد. مگر اینکه راههای مختلف درآمد به روش متناسب با اصلاحات منطقی و مورد نیاز همراه گردد، ولی در غیر این صورت بدون انجام آن توزیع عادلانه‌تر درآمد تقلیل فاحشی نخواهد یافت (همان: 99). بنابراین یکی از عوامل مهمی که بررسی روابط شهر و روستا را مهم می‌نماید بحث عدالت اجتماعی است، بطوریکه اگر کارایی بخش کشاورزی سریعتر از دیگر بخش‌های عمده اقتصادی افزایش یابد، و منافع حاصله بصورت عادلانه بین زراعین توزیع گردد، باعث جلوگیری از گسترش شکاف اقتصادی بین شهر و روستا خواهد گردید.

روستاها علیرغم اینکه به عنوان کوچکترین هسته‌های تجمع انسانی نقش انکار ناپذیری را در روند توسعه کشورها بویژه کشورهای جهان سوم دارند، همواره با چالش‌های گوناگون مواجه می‌باشند، بطوریکه عواید ناشی از تولیدات روستائیان به جای اینکه در خود روستاها باقی بماند و به رشد و شکوفایی روستاها بینجامد به شهرها سرازیر شده و باعث کندی رونق فعالیت‌های تولیدی در روستاها شده است. بنابراین پرداختن به موضوع مهم مناسبات تولیدی شهر و روستا و اثرات آن بر اقتصاد خانوارهای روستایی ما را قادر خواهد ساخت تا با داشتن شناخت کافی از صورت بندی‌های حاکم بر روابط تولیدی به برنامه‌ریزی و هدایت منطقی روابط شهر و روستا بپردازیم.

²tulln

2-1 بیان مسأله

شهرها و روستاها، به عنوان دو سکونتگاه نسبتاً متفاوت، از گذشته‌های دور با یکدیگر روابط متقابل و در هم تنیده‌ای داشته‌اند. برقراری این روابط اغلب ضرورتی گریز ناپذیر بوده است، زیرا تأمین نیازهای هر یک از سکونت گاههای شهری و روستایی به دیگری وابسته بوده است. اما این روابط در دوره زمانی گوناگون اشکال متفاوتی به خود گرفته است. بطوریکه در عصر سنت روابط متعادلی بین شهر و روستا وجود داشته است. شهرها از نظر منابع غذایی و مواد خام وابسته به روستاها بوده‌اند، و روستاها نیز از نظر سرمایه و خدمات وابسته به شهرها بوده‌اند که، در این رابطه هم روستاها و هم شهرها سود می‌برده‌اند، هر چند که، در مجموع از نظر اقتصادی کفه شهر سنگین‌تر بوده است (صرامی، 1384: 101). در عصر جدید و با پیشرفت جامعه بشری روابط شهر و روستا که به صورت یک ارتباط متقابل شکل گرفته بود به یکباره دگرگون شد و در این میان روستاها تولیدکننده و شهرها مصرف‌کننده محصولات تولیدی آنان بودند. نتیجه این امر از یک طرف تمرکز بخش اعظم سرمایه‌های مادی و انسانی، امکانات و تجهیزات زیربنایی، تنوع فعالیت‌ها و منابع درآمد در شهرها و از طرف دیگر تخریب بنیادهای تولیدی در روستاها می‌باشد. در این صورت روستانشینان برای اشتغال در مشاغل کاذب غیر تولیدی جذب شهرها شده که این روابط نابرابر تولیدی به مرور زمان باعث رشد و پیشرفت شهرها و فقر و مهاجرت روستاییان گردیده.

با تحلیل رابطه شهر و روستا می‌توان چگونگی جریان کالا و خدمات و جابجایی افراد و تولیدات زراعی، در فواصل محیط‌های شهری و روستایی را مورد بررسی قرار داد، و با شناخت چگونگی تاثیرات متقابل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی در بین نواحی شهری و روستایی برنامه‌ریزی‌های لازم را به صورت سیستمی و همه‌جانبه انجام و تفاوت‌ها و ناهماهنگی‌هایی که در ارتباط فضایی شهر و روستا موجود است، را کاهش داده، زیرساخت‌های لازم را برای رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی هر دو فضای شهری و روستایی را فراهم کرد. این عوامل باعث آمایش بهینه در فضاهای شهری و روستایی و تعادل روابط گردیده، فضاهای همگنی در ابعاد گوناگون ایجاد می‌نماید. چرا که برنامه‌ریزی‌های دستوری منجر به گسیختگی رابطه منطقی و مکمل (نسبی) موجود شهر با روستاهای پیرامون گشته، بطوری که این ارتباط نابرابر تا حدود زیادی به نفع جوامع شهری و به ضرر جوامع روستایی تمام شده، در صورتی در جهان امروزی نمی‌توان مسائل شهری و روستایی را جدا از هم در نظر گرفت؛ زیرا مسائل شهری مرتبط با مسائل روستایی می‌باشد، و این دو باید به صورت یکپارچه و توأمان مورد بررسی قرار گیرند.

امروزه علیرغم اهمیت برنامه‌ریزی‌های ناحیه‌ای در جهت پایداری همه‌جانبه در کشور، به علت نتیجه ندادن برنامه‌ریزی‌های متمرکز باید روابط و مناسبات شهرو روستا بویژه مناسبات تولیدی به صورت دقیق مورد بررسی قرار گیرند. تا زمانی که روابط و مناسبات تولیدی شهر و روستا به طور دقیق مورد بررسی و مطالعه قرار نگیرند، نخواهیم توانست، به هدایت منطقی شهر و روستا پردازیم. برقراری